

มุมห้องเรียน

Take Peek at a Classroom Corner

วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

การจัดการเรียนรู้เพื่อเป้าหมายการเรียนรู้ที่หลากหลายมิติ Learning Management for Several Dimensions of Learning Goal

โดยทั่วไปหากจะจัดการเรียนรู้ขึ้นมาสักชุดหนึ่งหรือหลักสูตรหนึ่งนั้น เป้าหมายสำคัญโดยทั่วไปมักมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนหรือองค์ความรู้เฉพาะด้านที่อยู่ในเนื้อหาหลักสูตรนั้น และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ประกอบอาชีพและอาจรวมถึงนำไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตบ้างบางบริบท เช่น การแพทย์พยาบาล การบริหารจัดการ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์การเมือง การปกครอง สื่อสารมวลชน เป็นต้น นี่เป็นจุดมุ่งหมายหลักที่เหลือเกือบเพียงประการเดียวของการเรียนรู้นั้นหากมุ่งเพียงเป้าหมายด้านนี้เท่านั้นก็จะทำให้การเรียนรู้ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงผู้เรียนได้หลากหลายมิติตามที่พึงจะเป็น เพราะการที่ผู้เรียนพัฒนาเฉพาะเพียงบางด้านมักจะทำให้การดำเนินชีวิตและการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมที่เต็มไปด้วยวิกฤติการณ์อันสลับซับซ้อนติดขัดมีปัญหาอุปสรรคได้ง่ายและหาทางออกเองได้ยาก ด้วยเหตุนี้การเรียนรู้ที่ดีจึงต้องคำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงเติบโตของคนหลากหลายมิติเชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมของการพัฒนาคน ทั้งนี้ในที่นี้เชื่อว่า ไม่ว่าเราจะจัดการเรียนรู้เรื่องใดก็ตามที่สัมพันธ์กับมนุษย์ เราควรขยายเป้าหมายการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทุกด้านทุกมิติของความเป็นมนุษย์เท่าที่จะทำได้ โดยไม่ควรจำกัดให้เหลือเพียงความรู้และทักษะในเนื้อหาหลักสูตรที่มุ่งเอาไปประกอบอาชีพเท่านั้น ดังนั้นในที่นี้จึงขอแบ่งเป้าหมายการเรียนรู้ออกเป็น 6 ด้านที่โยงใยสัมพันธ์กัน ดังนี้

1. ด้านความรู้ ความเห็น หรือทัศนคติ

เป้าหมายในด้านนี้พื้นฐานที่สุดก็คือหากผู้จัดการเรียนรู้มุ่งหมายจัดการเรียนรู้เรื่องอะไร ผู้เรียนก็ควรจะรู้และเข้าใจองค์ความรู้ในเรื่องนี้เพิ่มพูนจากเดิมที่ยังไม่ได้รับการเรียนรู้ แต่นอกเหนือจากในแง่นี้แล้วยังหมายรวมถึงผู้เรียนได้รู้และเข้าใจองค์ความรู้ในเรื่องที่เรียนอย่างสัมพันธ์กับศาสตร์หรือความรู้ด้านอื่น โดยเฉพาะความรู้ที่เกี่ยวกับสภาวะภายในของมนุษย์

ซึ่งองค์ความรู้จากแต่ละศาสตร์สาขามักจะโยงใยสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ดังเช่น เรียนรู้เรื่องบริหารจัดการองค์กรก็สัมพันธ์เชื่อมโยงไปถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในเรื่องของอำนาจจิตวิทยามนุษย์ หรือสัมพันธ์ไปถึงที่ว่าด้วยองค์ประกอบภายในของความเป็นมนุษย์และการทำงานขององค์ประกอบต่างๆ อย่างโยงใยสัมพันธ์กันตามคติของพุทธศาสนา หรือตามคติความเชื่อของชนเผ่าและศาสนาอื่นที่ว่าด้วยความจริงของมนุษย์ ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้นการรอบรู้เข้าถึงองค์ความรู้ในเรื่องหรือหลักสูตรหนึ่งๆ จึงควรเป็นลักษณะปลายเปิดไปสู่การเชื่อมโยงกับศาสตร์หรือความรู้อื่นๆ เพื่อจะสามารถร่วมอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งระดับชีวิต สังคม และธรรมชาติได้อย่างเข้าใจความจริงตามที่มันเป็นมากที่สุด รวมถึงสามารถเชื่อมโยงความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อเข้าไปแก้ไขเยียวยาปัญหาทั้งในระดับชีวิต สังคมและธรรมชาติได้อย่างสอดคล้องกับวิกฤตการณ์ในปัจจุบัน ที่สำคัญที่สุดกระบวนการที่จัดการเรียนรู้ในเรื่องใดๆ นั้นควรจะทำให้บทเรียนที่ตนจัดนั้นมุ่งไปสู่ความจริงและความถูกต้องความดีงาม หรืออย่างน้อยเป็นความรู้ที่ใช้แก้ปัญหาในระดับต่างๆ หรือใช้ประกอบอาชีพอย่างสุจริต ไม่ควรจัดการเรียนรู้หรือค้นคว้าแสวงหาความรู้เพื่อสนับสนุนให้มนุษย์เกิดความโลภ โกรธ หลงเป็นเจ้าเรือนดังเช่นมนุษย์กำลังจะใช้ความรู้ทางวิศวกรรมไปตัดแปลงโครงสร้างพื้นฐานของสิ่งมีชีวิต ซึ่งสิ่งมีชีวิตกับธรรมชาติกำลังวิปริตแปรปรวนยิ่งขึ้นทุกที เป็นต้น

2. ด้านทักษะหรือความชำนาญการด้านต่างๆ

ในด้านนี้หมายถึงการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดทักษะหรือความชำนาญในด้านหนึ่งหรือหลายด้านตามความมุ่งหมายของหลักสูตรที่วางไว้ เช่น ทักษะในการฟัง อ่าน เขียน แปลทางภาษา ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการออกแบบ ทักษะการทำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ฯลฯ เป็นต้น ในที่นี้ยังหมายรวมถึงทักษะพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์ใช้ดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพท่ามกลางความสลับซับซ้อนของปัญหาซึ่งได้แก่ ทักษะด้านวิถีคิดอย่างเป็นระบบเชื่อมโยงเป็นองค์รวม ทักษะด้านการรับฟังอย่างลึกซึ้ง ทักษะสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ ทักษะการตั้งคำถามอย่างใคร่ครวญ และทำให้เกิดปัญญา และทักษะการจับประเด็น ฯลฯ เป็นต้น

3. ด้านพฤติกรรม

ด้านนี้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงร่องพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาเป็นพฤติกรรมใหม่ที่สร้างสรรค์เป็นพฤติกรรมใหม่ที่ทั้งพูดและทำมีสุจริตธรรมเป็นที่ตั้งไม่เอาเปรียบให้ร้ายทำลายผู้อื่น ชื่อตรงต่อจรรยาบรรณของวิชาชีพที่มุ่งเพื่อประโยชน์สุขโดยรวมของทุกคนและสังคม ด้วยเหตุนี้การเรียนรู้ไม่ว่าสาขาใดควรถือเอาการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมเป็นเป้าหมายการเรียนรู้ด้วยด้านหนึ่ง

4. ด้านความสัมพันธ์

ด้านนี้หมายถึงการทำให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียนเพื่อสามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ด้วยดี ตั้งแต่คนใกล้ตัวในครอบครัว องค์กร ชุมชนหรือระดับสังคม แม้ว่าแต่ละคนจะมีทั้งความเหมือนและความแตกต่างหลากหลายแต่ก็สามารถเรียนรู้และสนับสนุนเกื้อกูลกันได้ และหากมีความขัดแย้งกัน ก็สามารถคลี่คลายสลายความขัดแย้งได้หรือแสวงหาทางออกร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ได้ ถึงแม้ความขัดแย้งจะยังคงดำรงอยู่แต่อย่างน้อยก็ไม่ถึงกับต้องใช้ความรุนแรงในทุกมิติเข้าจัดการ ในมิตินี้ยังหมายรวมถึงการที่ผู้เรียนสามารถใช้ศักยภาพอันแท้จริงเท่าที่ตนมีเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมหรือการแก้ไขปัญหาวิกฤติการณ์ต่างๆ ทั้งระดับครอบครัว ชุมชน สังคมและธรรมชาติแวดล้อม เกิดวัฒนธรรมความสัมพันธ์ใหม่ที่เน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลแทนการเอาเปรียบแข่งขัน เน้นความโยยใยสัมพันธ์ระหว่างตัวปัจเจกบุคคลกับคนอื่นในสังคม เพื่อผสานพลังของปัจเจกบุคคลให้เป็นพลังของกลุ่มชน หรือสูงขึ้นเป็นประชาสังคมที่เข้มแข็ง อันจะนำไปสู่การแสวงหาความร่วมมือเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมให้ชุมชนสังคมดำรงอยู่อย่างมีความสุขและเป็นธรรม

5. ด้านจิตใจ

ในด้านนี้หมายถึงผู้เรียนสามารถระลึกรู้เท่าทันสภาวะภายในในแต่ละย่างก้าวของชีวิตที่รายล้อมไปด้วยความผันผวนปรวนแปรของสรรพสิ่งรอบตัวรวมถึง ปัญหาที่สลับซับซ้อนทั้งระดับบุคคล สังคมและธรรมชาติ รวมทั้งผู้เรียนมีจิตใจที่หนักแน่นมั่นคงภายในนิ่งสงัดมากพอที่จะรับมือกับทุกสถานการณ์ นอกจากนี้ผู้เรียนยังสามารถรู้เห็นชัดภายในว่าเขามีจุดอ่อนจุดแข็งด้านใด รู้ชัดถึงกระบวนการที่จะพัฒนาจุดแข็งและคลี่คลายจุดอ่อนภายในของตนได้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งมีเครื่องหล่อเลี้ยงมโนธรรมสำนึกพื้นฐานของมนุษย์ เช่น จิตใจที่ซื่อตรง ความเมตตากรุณา ความกล้าหาญที่จะยืนอยู่ข้างความถูกต้องดีงาม ความใจกว้าง สำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม เป็นต้น

6. ด้านปัญญา

ในที่นี้หมายถึงความสามารถในการยังรู้ความจริงของกายกับสภาวะของจิตจนสามารถคลี่คลายความยึดมั่นถือมั่นที่เกิดขึ้นภายในได้ทีละเล็กทีละน้อย และนำไปสู่การคลี่คลายทุกข์ภายในได้ในที่สุด ในอีกนัยหนึ่งก็หมายถึง ผู้เรียนมีความสามารถยังรู้สภาวะตามที่เป็นจริงของสรรพสิ่งภายนอกจนเข้าใจและยอมตามที่มีมันเป็น ปรับตัวดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งอื่น คนอื่นได้อย่างสอดคล้องกับความจริงตามที่มีมันเป็น จนทำให้การดำรงอยู่นั้นเป็นสุขแท้ๆ ที่เกิดจากปัญญาซึ่งเป้าหมายในมิตินี้จะเป็นแกนกลาง โดยทำงานควบคู่กับเป้าหมายด้านจิตใจเพื่อเป็นเสริมทิศในการดำรงชีวิตอย่างเข้าถึงความจริง ความดีงามได้ในที่สุด

โดยสรุปแล้วหากมองในมุมกว้างการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปลี่ยนแปลงผู้เรียนนั้นต้องคำนึงถึงเป้าหมายการเปลี่ยนแปลงใน 6 ด้าน ซึ่งแต่ละด้านล้วนสัมพันธ์เชื่อมโยงหนุนเสริมกันอย่างแยกไม่ออก อย่างไรก็ตาม เราต้องยอมรับความจริงประการหนึ่งคือ เป็นเรื่องยากมากที่จะจัดชุดหลักสูตรการเรียนรู้ใดๆ ให้ครอบคลุมเชื่อมโยงทั้ง 6 ด้านอย่างสมบูรณ์ เพราะการทำให้เนื้อหาหลักสูตรแต่ละเรื่องมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กันยังมีข้อจำกัดมาก นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดและอุปสรรคอีกหลายประการ เช่น การขาดประสบการณ์และการทดลองที่จะพัฒนาเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ ยังมีผู้จัดการเรียนรู้จำนวนน้อยที่มุ่งใส่ใจแสวงหาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในแนวนี เป็นต้น ดังนั้นข้อจำกัดหรืออุปสรรคดังกล่าวนี้ผู้ที่อยู่ในแวดวงการจัดการเรียนรู้จึงควรที่จะช่วยกันแสวงหาทางออกร่วมกันโดยต้องพยายามก้าวข้ามกำแพงอุปสรรคต่างๆ โดยเฉพาะการติดยึดในเรื่องความเห็น ความเชื่อ ความเป็นสาขาวิชาชีพและความเป็นสถาบัน เป็นต้น

แม้จะมีอุปสรรคข้อจำกัดมากมายในการจัดการเรียนรู้ให้เกิดผลเปลี่ยนแปลงทั้ง 6 ด้าน แต่ในจุดเริ่มต้นเราก็สามารถริเริ่มลงมือทำแบบลองผิดลองถูกไปแล้วร่วมกันสรุปบทเรียนและปรับให้เหมาะสมสอดคล้องกับจังหวะโอกาสที่เปิด ซึ่งจริงๆ แล้วเราสามารถทำได้หลากหลายแนวทาง ดังนี้

1. เพิ่มเติมหรือผสมผสานเป้าหมายที่ขาดหายไปเข้าไปในชุดหลักสูตรเดิมที่มีอยู่แล้ว

กล่าวคือ หากสถาบันการศึกษาใดก็ตามมีหลักสูตรการเรียนรู้เดิมอยู่แล้วหากแต่ถูกจำกัดด้วยเนื้อหาที่มุ่งเป้าหมายจำกัดเพียงบางด้าน แต่ขาดเป้าหมายบางด้านที่สำคัญ ดังเช่น ด้านความสัมพันธ์ จิตใจ หรือปัญญา ก็สามารถปรับเนื้อหาหลักสูตรและจัดกระบวนการเรียนรู้ขยายหรือผสมผสานให้ครอบคลุมไปจากเดิม ดังเช่น เดิมเรียนรู้เรื่องการแพทย์ที่เน้นรักษาไปที่โรคโดยเฉพาะก็ขยายเป็นการแพทย์ที่เอาความเป็นมนุษย์เพิ่มเติมเข้าไปด้วย การบริหารจัดการที่เดิมมักจะเน้นการแข่งขันและประสิทธิผลก็ควรปรับปรุงเป็นการบริหารจัดการที่เน้นความเป็นมนุษย์มากขึ้น เศรษฐศาสตร์ที่เน้นว่าด้วยเรื่องเศรษฐกิจปากท้องหรือมองเฉพาะเรื่องทางวัตถุเป็นตัวตั้งก็ขยายมุมมองทางด้านวัฒนธรรม จิตใจและธรรมชาติผสมผสานเข้าไปเป็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ หรือจากวิทยาศาสตร์กระแสหลักที่เดิมเน้นการเข้าถึงความจริงเฉพาะปรากฏการณ์ทางวัตถุหรือกายภาพก็เชื่อมโยงไปสู่มิติทางจิตใจและปัญญา เป็นวิทยาศาสตร์ใหม่ขึ้นมา หรือจากนิเวศวิทยาแนวต้นเป็นนิเวศวิทยาแนวลึก เป็นต้น ทั้งนี้ในแต่ละศาสตร์สาขาต่างๆ จำต้องเปิดพรมแดนขององค์ความรู้จากศาสตร์สาขาของตนด้วยใจที่เปิดกว้างเพื่อปะทะสังสรรค์เชื่อมโยงกับศาสตร์สาขาอื่นเป็นการบูรณาการองค์ความรู้เพื่อร่วม

อธิบายความจริงหรือปรากฏการณ์ทั้งระดับชีวิต สังคมและธรรมชาติ รวมถึงเป็นองค์ความรู้ที่ใช้แสวงหาทางออกจากวิกฤติการณ์ทุกด้านทุกระดับที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ผู้รับผิดชอบการเรียนรู้เองก็ต้องปรับปรุงทั้งเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย

2. จัดหลักสูตรจำเพาะเจาะจงเพิ่มเติมเข้าไปเป็นหมวดหนึ่งหรือหลักสูตรหนึ่งที่อยู่ในโครงสร้างหลักสูตรเดิมทั้งหมด

หากชุดหลักสูตรใดสาขาใดมีข้อจำกัดมากในการขยายหรือผสมผสานเข้าไปในเนื้อหาเดิม เช่น คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ได้จัดหลักสูตรเรื่องรู้เท่าทันชีวิตและสังคมสำหรับนักกฎหมาย เป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตรปริญญาตรีของคณะ เป็นต้น ในกรณีนี้ทางคณะเห็นว่าโครงสร้างหลักสูตรเดิมยังขาดเป้าหมายการเรียนรู้ทางด้านอื่นโดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ จิตใจและปัญญาแต่ละขณะเดียวกันก็ยากที่จะปรับผสมผสานเป้าหมายด้านนี้เข้าไปในแต่ละรายวิชา จึงจัดหลักสูตรเรื่องนี้เพิ่มเติม โดยออกแบบเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากวิธีการเรียนรู้วิชากฎหมาย

3. จัดหลักสูตรหรือชุดการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่อย่างเป็นอิสระที่มุ่งเป้าหมายครอบคลุมเป้าหมายทั้ง 6 ด้านขึ้น หรืออย่างน้อยก็ควรครอบคลุมด้านในของความเป็นมนุษย์

เช่น ด้านความสัมพันธ์ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจและด้านปัญญา ซึ่งมักจะเป็นเป้าหมายที่ขาดหายไปในระบบการเรียนรู้เดิม ในกรณีนี้ผู้รับผิดชอบการเรียนรู้สามารถออกแบบเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้อย่างมีเสถียรภาพเต็มที่โดยไม่มีข้อจำกัดหรืออุปสรรคในการจัดทำชุดการเรียนรู้ขึ้นมา ในลักษณะนี้มักทำให้ผู้จัดสามารถกำหนดและออกแบบการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของผู้เรียนโดยเฉพาะความต้องการด้านการเติบโตของกายภายในของคนที่มักจะหาเรียนได้ยากในระบบการศึกษากระแสหลัก นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับปัญหาหรือวิกฤติการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทั้งในระดับชีวิต สังคมและธรรมชาติ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ชนิดที่ผู้เรียนเรียนแล้วสามารถประยุกต์องค์ความรู้ไปใช้ได้จริงในทุกระดับ ไม่ใช่แค่เพียงนำไปประกอบอาชีพเท่านั้น ตัวอย่างที่เริ่มเกิดขึ้นในบ้านเราก็ดังเช่น สถาบันอาศรมศิลป์ สถาบันขวัญเมือง ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล รวมถึงสถาบันการศึกษาเรียนรู้ทางเลือกที่เกิดขึ้นมากมายทั้งในเมืองและในชนบท

ทั้งนี้ในความเป็นจริงเราสามารถจัดการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงคนอย่างลงลึกได้หลากหลายวิธีมากกว่าที่นำเสนอใน 3 แนวทาง ซึ่งผู้ที่อยู่ในแวดวงการศึกษาเรียนรู้ควรจะได้ร่วมกันแสวงหารูปธรรมใหม่ๆ ที่หลากหลายกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ประจำสาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน
ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร 10330
อีเมล: wirathep.p@chula.ac.th